

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik Dr. Janez Bleiweis.

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 16. aprila 1853.

List 31.

Od grubanja v nogradih.

1. Zakaj se terte grubajo?

Terta je rastlina, koja v divjem stanu se po drevesih ovija, mnogo stranskih izraslikov poganja, se z ročičkami povsod popenja in v deblu sčasoma za več pavcov široka postane. V takem stanu, kakor naše zdvijane brajde kažejo, sterpi vinika več let, al grojzdje, ki ga donaša, je redko in drobno, sladko scer, pa malo izdatno za mošt.

Da si tedaj v naših deželah pridelamo več dobrega vina, kakor ga divja terta rodi, jo skušamo bolj nizko (bolj pertlično) držati.

To se pa doseže na dvojno vižo.

Eno je, da se za vinorejo pripravno zemljiše s tertami zasadi; te se potem, ko so mladike pognale, vsako leto porezujejo do nekterih očes in gnojiti se jim začne in gnoji tako dolgo, dokler se terte postarajo, to je, da ne rodijo več grojzdja. Po lastnosti zemlje terpi rodovitnost terte delj ali manj časa. Pomerle terte se potem izkopljejo, zemlja se, da k novi moči pride, več let zaporedoma gnoji in s kakim drugim sadom obseje ali obsadi, potem se le pridejo terte spet na to mesto, ktere pa kakor pervikrat tudi sedaj še le v 3. ali 4. letu nekoliko rodovitniši prihajati začno.

Ali tako se ne more povsod ravnati. Nektere vinske gorice so presterme in preskalnate, da bi se zamogel v njih medčasno kak drug sad saditi ali sejati. Tudi večidel naših vinorejcev nima toliko kapitala v rokah, da bi zamogli stare nograde izkerčiti in jih namestovati z novimi, to je, 4 ali 5 let čakati novega pridelka.

Od starodavnih časov je tedaj, namesto da bi stare terte iz nogradov izkerčili, ta navada obveljala, da vinorejci pomlajujejo staro tersje. To se zgodi z grubanjem, ktero se tudi prekldanje terte zove.

Ako se terta vsako leto do nekterih očes perže in iz ostalih očes nove tertice poženo, ki so za prihodnje obrezovanje že star les, kaj mora sčasoma iz tega priti? Gotovo je, da je vsako leto več starega lesa. Umno obrezovanje scer zadržuje to staričenje tersja, ali popolnoma vbrani ga nikakor ne more. Če tedaj vinorejci to reč tako delječ priti pustí, da letne mladike iz starega lesa k večem 3 do 4 očke nastavijo, ni taka terta tudi za grubanje več pripravna, ampak izkopati se mora in z drugo nadomestiti. Nar bolji je tedaj take terte pogrubati*), ki so že zlo pešati začele,

ktere pa vendar iz starega, 1 do 2 čevlja visokega lesa še letne mladike z 10 do 12 očkov poganjajo.

Dobiček, ki iz grubanja tert izvira, je pa dvojni:

1. Staro tersje se pomladi, ker pri grubanju se ne izkoplje terta, le zemlja krog nje se toliko ograbi, da se vès stari les z večidel vsimi očesi zadnjeletne mladike v zemljo položi. Jama mora tedaj biti dosto dolga in široka, da se potrebni gnoj pod in nad pogrubano tersje spraviti zamore. Pogrubani očki zadnjeletne mladike, kakor tudi spijoče očesa starega lesa se kmalo okoreničijo in potlej močnejši ženó, in terta in vinograd se tako pomladi.

2. Če ima staro tersje več zadnjeletnih mladik ali tert, se zraven tega, da se terta pomladi tudi pomnoži, ker iz vsake take zdrave terte izrase novo tersje, zato je neobhodno potreba, jamo, kolikor je moč, široko skopati, da se mladike na vse strani razpeljejo in nove korenine pod zemljo se prostorno razširiti zamorejo.

Ni koristno, preozkih jam za grubanje kopati, da bi se s tem gnoja prihranilo, — mlado tersje pride pretesno skupej, da eno drugo v rasti zatiruje, in med jamami postanejo veliki prazni prostori, vinograd se vidi germovnat. (Konec sledí.)

Kmetijske skušnje.

(Terpežnost lesa pod zemljo). Majhni količi mnogoverstnega lesa poltretji pavc dolgi in ravno toliko široki so se zakopali en pavc globoko pod zemljo, prepričati se, kteri les bo nek prejniti začel. Skušnja je tole učila: lipa, ameriškanska breza, jelša (olša) in trépetlika so jele gnjiti v 3 letih, — navadna vërba, divji kostanj in platan v 4 letih, — javor, bukev in navadna breza v 5 letih, — brest, jesen, gaber in laški topol v 7 letih. Akacia, hrast, smreka in borovci so bili v 7 letih le za pol pavca nagnjiti. Mecesen, navadni brinov les in virginska cedra so bili skoz 7 let še popolnoma celi. Les mladih dreves gnjije hitreje, kakor starih zdravih. Dobro preležan les terpi v zemljo zakopan dalje kakor novo sekan.

(Sadno drevje se ne da po mladikah (natičih) množiti). Višji vertnar družbinega verta v Gradeu gosp. Trummer naznanja v časniku „Wochenblatt der steierm. LWG.“, da po več ko de-

*) »Taki tertí naj se skopa globoka in prostorna jama, se pognoji, to je, dobre sperstenine namest skopane mrtve zemlje se ondi nar prej nekoliko na dno dene, potlej se

na to vsa terta s svojimi mladikami va-njo varno, da se ne zlomi, položi, in se mladíke na vse strani razpeljajo in z dobro perstjo zaspó in malo potlačijo.« — J. Zalokar v rokopisu »umnega kmetovanja«. Vred.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V sredo 20. aprila 1853.

List 32.

Od grubanja v nogradih.

(Konec.)

2. Kdaj naj se gruba?

Vinorejci grubajo terte v jeseni, nekteri tudi spomladi.

Nar bolji čas je v jeseni:

1. v jeseni grubana terta je v rasti memo take, ki se je pogrubala spomladi, za celo leto naprej; skušnja uči, da terte, če le niso bile pred grubanjem že preveč oslabele, berž v prvem letu rodijo, kar se celo malokrat zgodi pri tacih, ki so spomladi grubane bile;

2. v jeseni pogrubana terta je obvarovana poledja in zmerzline, ki žuga tertam pozimi; če namreč pozimi zgornje očesa pozebejo po poledju ali scer po hudem mrazu, se terta spomladi celo ne da grubati.

Vsak umen vinorejci bo tedaj, če mu je le moč, grubal v jeseni, — spomladi pa le takrat, ko bi bilo vreme v jeseni tako gerdo bilo, da se ni mogel tega dela takrat lotiti.

Redkokterikrat se grubajo tudi že zelene terte, če se to v jeseni ni moglo, spomladi pa ni hotlo storiti, ker se ni vedilo: ali niso očesa pozimi kaj preveč pozeble; v tacih okolišinah čakajo vinorejci do tistega časa, da terta začne poganjati in s tem naznanuje, da je zdrava. Al takemu prepoznemu grubanju je vselej to od škode, da nove mladike še le poženó v začetku mesca rožnika (junia), v rasti zelo zaostajajo in so tedaj v jeseni v nevarnosti zmerzline. Le o veliki sili naj se tedaj terte grubajo že zelene (Grüngruben).

Terta pa, ki jo čes pogrubati, mora vselej biti zdrava. O jesenskem grubanju je posebno na to paziti, da je gôdna (zrela); to se vidi, ko se od zgoraj doli oko za očesom prirezuje; je tersje na odrezanem licu rujavo, je to znamenje, da terta ni gôdna ali da je poškodovana po rani zmerzlini. Vsak skušen vinorejci spozná to napako že od zunej na terti. Od tistega mesta pa, kjer je odrezek lepó zelen, je terta zdrava. Čeravno pa se terta na odrezkih kaže lepa zelena, če pa ima velike brazgotine po toči, nikar je ne grubaj, ako niso tiste rane dobro z lesom zarašene, ker se ti bo sicer zgodilo, da bojo pod zemljo brazgotine začele trohneti.

Hoče vinorejci spomladi grubati, mora terto tudi pazljivo pregledati: al je na odrezkih lepó zelena, al zgornji in srednji očki niso po zimskem mrazu škode terpeli in da niso černi. Če vinorejci ni tega natanjko preiskal, se bo kesal, ker vse delo je zastojlo; take pogrubane terte ne bojo pognale več. (L. Wochenbl.)

Za kmetovavce, živinorejce, mesarje itd.

Lani smo v Novicah povedali, da se zamore celó natanjko pri živi goveji živini po nekimeri zvediti: koliko bo zaklana imela mesa. Rekli smo, da bomo dali to tudi pri nas dobro poterjeno mero narediti, in da bomo napravili vodilo kako to mero rabiti, tudi v slovenskem jeziku.

Sedaj je ta mera narejena, in zraven nje je na drugi plati traka tudi mera napravljena velikost kónj merití.

Trak z obéma merama je s pridjanim podukom v pripravi škatljici shranjen, okoli ktere je še ena za gospodarje in gospodinje prav dobra reč napravljena, namreč: hipoma zvediti: kdaj bo ta ali uni dan vbrejena živina vergla. Podúk je spisán prav določno in lahko razumljivo v slovenskem jeziku, se pa dobí tudi v nemškem.

Dobé se te škatljice v Ljubljani v živino-zdravniški šoli na Poljanah, pa tudi v tiskarnici gosp. Jož. Blaznika, kjer smo jih dali natisniti. Cena je 54 krajc.

Besedica o Krasu

[s kratkim opisom Komenske fare.

Nekteri pisatelji, kterim je zboljšanje Kraške zemlje pri sercu, tako pišejo, da bi človek, ki Krasa ne pozna, misliti utegnil, da se na Krasu zares družega ne vidi kot zgol kamnita strašna pušava. Tode Kras ima tudi zale, lepe dobro obdelane doline in rodovitne kraje.

S tem pa nočem reči, da niso nekteri kraji Krasa res žalostni, pusti in skaloviti, ali da bi pogojudenje goljav velika dobrota ne bila. Tudi se ne bom pričkal o tem: al je Kras, kakor nekteri terdijo, ob času nekdanjih Rimljanov res velik hrastov gojzd bil ali ne, in ali se je v njem res toliko prešičev redilo, da sta Oglej in Rim iz današnjega Krasa dovolj slanine in svinskega mesa in — klobas dobivala. O tem naj vsak misli, kar se mu ljubo in drago zdí. Jez se te nekdanje obilnosti Kraških prešičev ne morem nikakor prepričati, marveč menim, da so jih Oglejčani in Rimljani ravno od tam dobivali, od kodar jih še dandanašnji dobivamo, namreč iz nekdanje Panonie, ali iz sedanjega Horvaškega, Slavonskega, Ogerskega itd.

Redovno pogojudenje Krasa bi bilo brez vgovora sila dobro in koristno delo; al Kras pogojuditi, je treba denarjev. Naša fara in celi Kras, kakor sim rekel, ni prazna pušava, ampak je poln velic in majhnih vasí, Naj se zasadé kraji, ki niso še obdelani, z drevjem kakoršnim koli — kod bomo pa Krašovci pasli? Paše pa nam je treba, ker piče zadosti ne pridelujemo, da bi ži-